TƏHSİLDƏ MONİTORİNQ VƏ QİYMƏTLƏNDİRMƏ
МОНИТОРИНГ И ОЦЕНИВАНИЕ В ОБРАЗОВАНИИ
MONITORING AND EVALUATION IN EDUCATION

UOT 005.8 (574).

Yaqut Tahir qızı Ağasiyeva
Bakı Dövlət Universitetinin
Psixologiya kafedrasının fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertantı
https://orcid.org/ 0000-0002-5107-2798
https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(6).145-149

ÖZÜNÜQİYMƏTLƏNDİRMƏNİN ARTIRILMASI YOLU İLƏ İDRAK FƏALLIĞINA NAİL OLMADA İNKİŞAFETDİRİCİ PROQRAMLARIN TƏTBİQİ

Ягут Тахир гызы Агасиева
диссертант по программе доктора философии кафедры Психологии
Бакинского Государственного Университета

ПРИМЕНЕНИЕ РАЗВИВАЮЩИХ ПРОГРАММ ДЛЯ ДОСТИЖЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ЗА СЧЕТ ПОВЫШЕНИЯ САМООЦЕНКИ

Yagut Tahir Aghasiyeva
doctorial student in the program of doctor of philosophy
of the Psychology departament at the
Baku State University

APPLICATION OF DEVELOPMENTAL PROGRAMS TO ACHIEVE COGNITIVE ACTIVITY BY INCREASING SELF-ESTEEM

Xülasə. Tələbə kollektivlərində idrak fəallığı onların akademik nailiyyətləri ilə yanaşı şəxsiyyətlərarası münasibətlərində, qarşılıqlı fəaliyyət formalarında, eləcə də gələcəklə bağlı planlarında əsaslı rol oynayır. İdrak fəallığına nail olmaq yalnız koqnitiv bacarıqların artırılması ilə deyil, eləcə də emosional baxımdan reaksiyaların tənzimlənməsi, sosial-affektiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi və fəallığın artırılması yolu ilə həyata keçirilə bilər. Özünüqiymətləndirmə şagirdlərin, tələbələrin idrak fəallığında əsaslı təsir göstərən amillər sırasındadır. Adekvat, eyni zamanda qeyri-adekvat yuxarı və aşağı özünüqiymətləndirmə, öyrənilmiş köməksizlik kimi məqamlar koqnitiv bacarıqların təzahüründə müəyyən təsir mexanizminə malikdirlər. Məhz bu səbəbdən məqalə hazırlanarkən yerli və xarici ədəbiyyat nümunələrinə istinadən təhsil alanlara – şagird və tələbə kollektivlərində tətbiq edilən inkişafetdirici proqramların mahiyyəti təhlil edilmiş, bu proqramlarda özünüqiymətləndirmə probleminin işlənilməsi öyrənilmişdir. Məqalə hazırlanarkən sistemli konstruktiv yanaşma əsasında ədəbiyyat təhlili metodu tətbiq edilmişdir.
Açar sözlər: *özünüqiymətləndirmə, idrak fəallığı, koqnitiv bacarıqlar, dəstək proqramları, inkişafetdirici mühit.*

Аннотация. Познавательная деятельность в студенческих коллективах играет основополагающую роль в их межличностных отношениях, формах взаимодействия, а также в их планах на будущее, наряду с учебными достижениями. Достичь познавательной активности можно не только за счет повышения познавательных способностей, но и за счет регулирования реакций с эмоциональной стороны, развития социально-эмоциональных навыков, повышения активности. Самооценка является одним из факторов, оказывающих существенное влияние на познавательную деятельность студентов. Определенный механизм влияния на проявление когнитивных навыков имеют такие факторы, как адекватная и одновременно неадекватная высокая и низкая самооценка, выученная беспомощность. Именно по этой причине при подготовке статьи была проанализирована сущность развивающих программ, применяемых в обучающихся и студенческих коллективах, на примере отечественной и

зарубежной литературы, а также изучено развитие проблемы самооценки в этих программах. При подготовке статьи применялся метод анализа литературы, основанный на системном конструктивном подходе.

Ключевые слова: *самооценка, познавательная активность, познавательные навыки, программы поддержки, развивающая среда.*

Abstract. Cognitive activity in student collectives plays a fundamental role in their interpersonal relations, forms of interaction, as well as in their future plans, along with their academic achievements. Achieving cognitive activity can be done not only by increasing cognitive skills, but also by regulating reactions from an emotional aspect, developing social-emotional skills, and increasing activity. Self-evaluation is one of the factors that have a significant impact on the cognitive activity of students. Factors such as adequate and at the same time inadequate high and low self-esteem, learned helplessness have a certain mechanism of influence on the manifestation of cognitive skills. It is for this reason that while preparing the article, the essence of the developmental programs applied in the students and student collectives was analyzed with reference to local and foreign literature samples, and the development of the problem of self-evaluation in these programs was studied. While preparing the article, the method of literature analysis was applied based on a systematic constructive approach.

Keywords: *self-assessment, cognitive activity, cognitive skills, support programs, developmental environment.*

Bugünkü rəqabətli və daim inkişaf edən təhsil mühitində tələbələrin özünüqiymətləndirməsi və özünə hörmətini inkişaf etdirməyə kömək edən məqamlar akademik nailiyyətlərin artırılmasında əsas olaraq göstərilir. Özünəhörmət tələbələrin özünəinam, möhkəmlik və müsbət düşüncəsinin təməlində durur. Bu xüsusiyyətlər tələbələrə çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və tam potensiallarını reallaşdırmağa kömək edir. Tələbələr öz qabiliyyətlərinə inandıqda və onların dəyərini dərk etdikdə, dərsdə iştirak etməyə, risk götürməyə və çətinliklər qarşısında əzmkar olmağa daha çox meylli olurlar. Bu “edə bilərəm” münasibətini inkişaf etdirmək və özünəinamı yaratmaq tələbələri uğura hazırlaya bilər və hazırlayacaqdır.

Müasir elmi metodologiya plüralizmə əsaslanan araşdırmalarla şəxsiyyətin inkişafının müasir ontogenetik problemlərini müxtəlif yanaşmalar əsasında təhlil etməyə imkan verir. Həyat yolunun ilk mərhələlərində bir insanın inkişafı üçün bir çox ilkin şərtlər təhsil məkanında özünü göstərir, bu prosesə destruktiv və ya konstruktiv təsir göstərir. Bunu nəzərə alaraq, E.N. Ruskin və həmkarları "təhsil prosesinin bütün iştirakçılarının: tələbələrin, müəllimlərin birgə səyləri ilə yaradılan təhsil müəssisəsində psixoloji təhlükəsizlik mühitinin olmasının-psixoloji iqlimin pozitiv olmasının vacibliyini vurğulayır. Bu prosesdə tərbiyəçilər, müəllimlər, mühazirəçilərlə yanaşı valideynlərin də rolu qeyd edilir.

Bu cür qarşılıqlı əlaqə prosesində yaranan bir çox şəxsi nailiyyətlərlə yanaşı, özünüqiymətləndirmə və özünəhörmət xüsusi yer tutur. Əslində, özünəhörmət və qiymətləndirmənin köməyi ilə şəxs bütövlükdə özü haqqında, eləcə də hərəkətləri və əməlləri, öz imkanları və nailiyyətləri haqqında fikirlərini ifadə edir.

Özünüqiymətləndirmə və özünəhörmətin formalaşmasını təhlil etdikdə aydın olur ki, bu məqam şəxsiyyətin inkişafının müxtəlif mərhələlərində fərqli şəkildə təzahür edir, lakin məktəbəqədər yaş özünüqiymətləndirmənin yaranması və ilkin formalaşması prosesində inkişaf xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün ən ilkin mənbə kimi fərqləndirilir. L.V. Borozdina məktəbəqədər yaşlı uşağın özünüqiymətləndirməsi ilə valideynlərinə münasibətdə mövqeyi arasında əlaqəni müəyyən etmişdir.

Bu əsasda, həmin yaş dövrünün özünüqiymətləndirmə və hörmətin inkişafına ən çox müsbət təsir göstərdiyini, gələcək üçün xüsusi təsirə malik olduğunu müəyyən etmişdir [3].

Təhlil prosesində Kuruşeva və onun həmkarları uşaqlarda müxtəlif növ özünüqiymətləndirmənin (yüksək, orta və ya aşağı) həmyaşıdları ilə şəxsiyyətlərarası münasibətlərə təsirinin xüsusiyyətlərini öyrəndilər. Müəyyən edilmişdir ki, uşaqların özünüqiymətləndirməsi qrupdakı uşağın sosiometrik statusuna və öz qruplarında kimə üstünlük verdiyinin və ya rədd etdiyinin göstəricisi ola bilər [4, s. 105]. Bu problemə bir qədər fərqli baxış olaraq Todorova iddia edir ki, özünüqiymətləndirmə yalnız uşağın sosial uy-

ğunlaşmasını müəyyən edir və onun davranış və hərəkətlərinin tənzimləyicisidir [5, s. 97]. N.A.Pleşkova uşaqların özünüqiymətləndirməsini optimallaşdırmağa yönəlmiş proqramlarda şagirdin inkişaf prosesinin gedişinə və qeydə alınan hər hansı problemlərin olmasına diqqət çəkmişdi; onların həlli üçün proqram və korreksiyaedici üsullar təklif etmişdi [6, s. 99].

A.O. Filippova qeyd etmişdir ki, "uşağın özünüqiymətləndirməsi və özünəhörməti onun ailə mühitində, həmyaşıdlar birliyində və digər yaşlarda (böyük / kiçik) tanış uşaqlar və böyüklər ilə müxtəlif təmaslarda sosial qarşılıqlı əlaqələrin müxtəlif şərtlərinin təsiri altında formalaşır" [7, s. 10-11]. Mənbələrin təhlili çox sayda şagirdlərdə yüksək və ya aşağı özünəhörmətin olduğunu təsdiqləyir. Bu şəraitdə onun adekvatlığının inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmaq, uşaqlar və böyüklər tərəfindən ona birbaşa təsirini aradan qaldırmaq yollarını əsaslandırmaq xüsusilə vacibdir. Bununla bağlı T.D. Martsinkovskaya bildirir ki, "bir qayda olaraq, özünüqiymətləndirmənin adekvatlığı onun koqnitiv səviyyədə, yəni insanın real qabiliyyət və istəklərini əks etdirməli olan özü haqqında biliyi ilə əlaqələndirilir" [8, s. 143].

Eyni zamanda, təhlil göstərir ki, adekvat özünüqiymətləndirmənin öyrənilməsi problemləri şəxsiyyətin inkişafının digər yaş mərhələlərində, müəyyən mənbələrdən istifadə etməklə daha dolğun şəkildə irəli sürülür və həll edilir. Bu tendensiyanı əsaslandıran G.X. Djioeva belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, "erkən və məktəbəqədər uşaqlıqda uşağın özünüqiymətləndirməsi və hörmətinin əsaslarının formalaşması müşahidə olunursa, o zaman məktəb dövründə o, artıq özünə və ətrafındakı dünyaya münasibətini inkişaf etdirir." [9, s. 91]. Bu anlayışlara əsasən demək olar ki, təhsil alanların adekvat özünüqiymətləndirməsi və hörmətin formalaşması müəllimdən çox asılıdır ki, bu da bir çox tədqiqatlarda təsdiqlənir.

Bir sıra tədqiqatlarda E.V. Vituşkina və T.V. Krujilina vurğulayır ki, "tələbələrin əksəriyyətinin özünəhörməti yüksəkdir, lakin bu, həmişə adekvat deyil" [3, 10]. Onların özünəhörməti ilə bağlı empirik araşdırmanın məlumatlarını təhlil edərək, V.I. Dolqova və M.V. Yakovlev müəyyən etdi ki, "bir şəxsin özünəhörmətdə adekvat olanlara doğru dəyişikliklərdə yaranan meyllərini mühakimə etmək olar və bu özünüdərketmənin yaranması və emosional həssaslığın inkişafı ilə əlaqədar etik standartların qavranılmasının təsiri altında yaranmışdır [11, s. 95].

Təhlil prosesində özünəhörmətin konkret psixi mexanizmlərin hərəkətini xarakterizə etmək kontekstində nəzərdən keçirildiyi tədqiqatlar sırasında Meşçeryakova və Demets qeyd etmişdir ki, özünüqiymətləndirmə insan həyatının bütün sahələrinin tənzimlənməsinə təsir göstərir [3]. Psixologiya elmi bu istiqamətdə bütövlükdə özünütənzimləmə, eləcə də onun psixoloji forması və həyata keçirilmə mexanizmləri haqqında əhəmiyyətli məlumatlar toplamışdır. Beləliklə, D.A. Leontyevin özünütənzimləməsi geniş mənada nəzərdən keçirilir və bunun nəticəsində aydınlaşdırılır ki, "bu, hərəkətdə fəaliyyətin daha az əlverişli olandan daha çox əlverişli nəticələrə doğru məqsədəuyğun korreksiyası mexanizmidir" [3, s. 19].

Bu sahədə aparılmış tədqiqatların proqram işlənməsi və tətbiqi istiqamətləri də öyrənilmişdir. Tədqiqatçılar bu zaman vurğulayır ki, müəyyən edilmiş çətinlikləri aradan qaldırmaq və xarici qiymətləndirmə ilə tələbənin özünəhörməti arasındakı boşluğu azaltmaqla müəyyən edilmiş problemi həll etmək üçün "tələbələrdə adekvat özünəhörmətin inkişafı" psixopedaqoji proqram təklif edilmişdir. Proqramın işlənilməsi və sınaqdan keçirilməsi müvafiq təhsil şəraitində problemin məhsuldar həllinə yönəlmişdir.

Proqramın məqsədləri:

- tələbələrin həmyaşıdların hərəkətlərini və əməllərini qiymətləndirməkdə təcrübə əldə etmə prosesini asanlaşdırmaq;
- tələbə kollektivinə inam və həmyaşıdlarına müsbət münasibət yaratmaq;
- tələbələri öz hərəkətlərini və əməllərini qiymətləndirmək üçün həmyaşıdlarının hərəkətlərini və əməllərini qiymətləndirmə təcrübəsindən istifadə etməyə təşviq etmək;
- müxtəlif vəziyyətlərdə tələbənin özünü tanımasını asanlaşdıran psixoloji və pedaqoji şərait yaratmaq;
- özünüqiymətləndirməsi aşağı olan tələbələrdə özünəinamın formalaşmasına töhfə verən uğur situasiyaları yaratmaq və onların özünəinamını artırmaq;
- yüksək özünəhörməti olan tələbələrin istəklər səviyyəsinin obyektləşdirilməsi vəziyyətləri yaratmaq.

Tədqiqatın müəyyən edilməsi və nəzarəti mərhələlərində əldə edilmiş məlumatların müqayisəsi göstərdi ki, "Tələbələrdə adekvat özünəinamın inkişafı" proqramı ilə qeyri-adekvat şəkildə şişirdilmiş özünəinam səviyyəsinin azaldılmasına, eləcə də aşağı qiymətləndirmə səviyyəni adekvat səviyyəyə çatdırmaq əlçatan olmuşdur. Belə ki, nəzarət mərhələsində tədqiqata cəlb edilən tələbələrin 38%-də qeyri-münasib şəkildə şişirdilmiş özünüqiymətləndirmə səviyyəsi, 16%-də şişirdilmiş səviyyə, 8%-də isə aşağı qiymətləndirilmə səviyyəsi aradan qaldırılmışdır. Bütün bu dəyişikliklərin nəticəsi olaraq, tədqiqat mərhələsinin empirik məlumatları ilə müqayisədə adekvat özünəhörmət səviyyəsi yoxlanılan tələbələrin 62% -də artmışdır [3].

Tələbələrlə aparılan tədqiqatlarda özünüqiymətləndirmə və hörmət amilinin tələbələrin inkişafında və uğurunda mühüm rol oynadığı müəyyən edilmişdir. Bu, onların özünədəyər hissini formalaşdıran təməl kimi çıxış edir. Tələbələrin özünüqiymətləndirməsi adekvat olduqda, onlar daha çox riskə girirlər, çünki hər hansı uğursuzluğun müvəqqəti olduğunu və bunun öhdəsindən gələ biləcəklərini bilirlər. Özünüqiymətləndirmə və hörmət onların öyrənmə motivasiyasına da təsir edir. Özünüqiymətləndirmə adekvat şəkildə yüksək olduqda, onlar dərsdə iştirak etməyə və fikirlərini bölüşməyə daha çox meyl edirlər.

Çoxsaylı tədqiqatlar yüksək özünüqiymətləndirmə və akademik nailiyyət arasında güclü əlaqə olduğunu müəyyən etmişlər. Məsələn, Tətbiqi Elmlər Jurnalında bir araşdırma tələbənin özünəhörmət səviyyəsinin akademik nailiyyətlərin formalaşmasında mühüm rol oynadığını irəli sürmüşdü [13]. Bundan əlavə, onlar daha yüksək qiymət alan tələbələrin özünüqiymətləndirmə səviyyəsinin daha yüksək olduğunu aşkar etmişdilər. Ümumilikdə, tələbələrin özlərinə hörmətinin artırılması üçün, onların həm emosional, həm də akademik olaraq tam potensiallarına çatmaq üçün proqramlardan istifadə edərək gücləndirilməsi vacibdir [12, 13].

Qeyd edilən proqramlara aşağıdakı əsas məqamlar aid edilir [12]:

- Böyük və ya kiçik olmasından asılı olmayaraq bütün nailiyyətlərə və uğurlara diqqət yetirmək vacibdir. Nailiyyətləri qeyd etmək tələbələrə müsbət mənlik statusunu və özünə dəyər hissini inkişaf etdirməyə kömək edir. Bu, onların nailiyyətlərə qadir olduqlarına inamı gücləndirir. Onlar öz uğurlarını görəndə, yeni məqsədlərin öhdəsindən gəlmək üçün daha çox həvəslənirlər. Hər bir tələbənin özünəməxsus güclü tərəflərini və nailiyyətlərini qiymətləndirmək üçün vaxt ayırmaq lazımdır, bununla tələbələrin inamını və özünü qəbul etmələrini artırmaqla yanaşı, həm də sinifdə hörmət mühitinin formalaşmasına kömək etmək olar.

-Tələbələrə öz qabiliyyətlərinə uyğun gələn real məqsədlər qoymağa kömək etmək və uğur qazanmaq üçün imkanlar təqdim etmək lazımdır. Öz məqsədlərinə çatdıqda, bu, onlara müvəffəqiyyət hissi verəcək və inamlarını artıracaq. Bundan əlavə, məqsədlərə çatmaq mümkün olduqda, tələbələr zəhmətlərinin bəhrəsini verdiyini öyrənirlər. Bu, həm də tələbələrə motivasiya verir. Məqsədlərinin əllərində olduğunu gördükdə, öyrənmək üçün daha çox həvəslənəcəklər ki, bu da öz uğurlarına daha çox nəzarət etməyə imkan verəcək [12].

-Tələbələrə bacarıqlarının sabit olmadığını və zamanla böyüyə və inkişaf edə biləcəyini başa düşməyə dəstək olmaq lazımdır. Tələbənin qiymətinə diqqət yetirmək əvəzinə, onlarla öyrənmə prosesinin dəyəri barədə danışmaq vacibdir. Səhvlər də edəcəklərini və uğursuzluqların da olacağını anlatmaq zəruridir, çünki öyrənmə bir səyahətdir və səhv etdikdən sonra nəhayət bir dəfə bu prosesə dəyər verməyi öyrənir, daha çox özlərini dərk edir və böyüməyə yönəlmiş düşüncə tərzini mənimsəyirlər. Tələbələrə konstruktiv rəy verilməli və onları təhsilləri haqqında düşünməyə təşviq edilməlidir. Dözümlülüyün dəyərini vurğulamağa kömək etmək üçün başqa insanların uğursuzluqları və sonrakı inkişafı haqqında hekayələr paylaşılmalıdır.

-Müsbət və dəstəkləyici mühit tələbələrin özünə hörmətini inkişaf etdirmək üçün çox vacibdir, çünki bu, onlara aidiyyət hissi verir. Tələbələr qəbul edildiyini və qrupa aidlik hiss etdikdə, bu, onlara öz qabiliyyətlərinə inam verəcəkdir. Təhlükəsiz sinif otağı həm də tələbələrin özlərini təhlükəsiz hiss etmələri üçün təhsil məkanı yaradır. Özlərini təhlükəsiz hiss etdikdə, özlərini ifadə etməkdə, daha çox risk etməkdə, fikirlərini bölüşməkdə və fəal iştirak etməkdə sərbəst olurlar ki, bu da tələbələrin müsbət mən obrazının inkişaf etdirməsinə kömək edə bilər.

-Tələbələrdə müstəqilliyin təşviq edilməsi onlara müsbət təsir göstərə bilər, çünki tələbələ-

rə qərar qəbul etmək və öyrənmələrinə sahib olmaq imkanı verildikdə, onlarda səriştəlilik inkişaf edir. Müvəffəqiyyət əldə etdikcə onlarda inam yaranır və özlərinə hörmətləri artır.

-Tələbələrə seçim etmək və öyrənmələrinə sahib çıxmaq üçün imkanlar təmin edilməlidir. Fikirlərini ifadə etməyə, problemləri həll etməyə və qərarlar qəbul etməyə təşviq etmək, onların səriştə və özünə dəyər hissini artırmağa kömək edəcəkdir [12].

Problemin aktuallığı. Təhsil prosesində öyrənənlərin (şagirdlər və tələbələrin) idrak imkanlarının inkişaf etdirilməsi və bu istiqamətli təhlillərin aparılması mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə şagird və tələbələrin özünqiymətləndirmə səviyyəsini öyrənərək koqnitiv inkişafına dəstək məsələlərinə toxunulmuşdur.

Problemin nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Məqalə şagird və tələbələrlə çalışan pedaqoqlar, psixoloqlar, eləcə də mövzuyla bağlı təhlilləri davam etdirmək istəyən tələbələr üçün əhəmiyyətli ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Бороздина, Л.В. Сущность самооценки и ее соотношение с я-концепцией // Вестник московского университета. – 2011. – № 1. – С. 54–65.
2. Данилова, Е.Е. Практикум по возрастной и педагогической психологии, учеб. пособие /под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Академия, 1998. – 160 с.
3. Kavadina A.O. (2019). Development of preschool children self-assessment in conditions of the center for psychological help. *World of Science. Pedagogy and psychology,* 1(7).
4. Курышева, О.В. Влияние самооценки старших дошкольников на их межличностные отношения в группе / О.В. Курышева, Т.Р. Гафурова, К.В. Курлина // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии.2016,№ 64. – С. 99–105.
5. Филиппова А.О. Самооценка детей старшего дошкольного возраста как проблема перспективыжизни, Серия: Наука и образование: актуальные психологические проблемы и опыт решения: сборник научных трудов по материалам Международной научнопрактической конференции с элементами научной школы для молодыхученых«53-и Евсевьевские чтения»; 2017. – С.7–11
6. Леонтьев Д.А. Саморегуляция, ресурсы и личностный потенциал // Сибирский психологический журнал. – 2016. – № 62. – С. 18–37.
7. Мухина В. Уникальный диапазон понятия «архетип»// Развитие личности. – 2014. – № 4. – С. 163-201.
8. Марцинковская, Т.Д. Диагностика психологического развития детей: учеб. пособие/.: ЛИНКА – ПРЕСС, 1997. – 176 с.
9. Пешкова, Н.А. Коррекция самооценки старших дошкольников с общим недоразвитием речи//Развитие профессионализма.– 2016. № 2 (2). С. 99–100.
10. Руськина Е.Н.. Субъектная и компетентностная обусловленность развития психологической безопасности в системе образования// Интеграция образования. – 2011. – № 1. – С. 79–82.
11. Тодорова, М.С. Самооценка как фактор социометрического статуса детей в группе// Перспективы науки и образования. – 2014. – №5 (11). – С. 94–98.
12. Janelle C. (2023) “Self esteem for success” Graduate program for educator.
13. https://www.graduateprogram.org/2023/06/nurturing-student-self-esteem-for-success/
14. Sır E, Lok N. (2024), The effect of self-esteem development programme applied to secondary school students on self-esteem and peer bullying victimization: A randomized controlled trial. J Pediatr Nurs. doi: 10.1016/j.pedn.2024.04.045.
15. Kazimova K.G. Experimental psychological study of the effect of obsessive-compulsive disorder on students cognitive activity. Universidad Y Sociedad, 15(6), - 2023. – p.355–360.

E-mail: ququ-85@mail.ru

Redaksiyaya daxil olub: 28.11.2024